

IRODALMI SZEMLE

ERDÉLYI ÍRÓK A MAGYAR IRODALOM EGYSÉGÉRŐL

Ez a véleményesorozat felelet azokra a magyarországi megnyilatkozásokra, melyek a közelmúltban az erdélyi irodalomról megjelentek. Irodalmi életünk régi figyelőjét, *Ravasz* Lászlót apostrofálják a hozzászólók, mert *Irodalmi schizma* című cikkében elsőnek ő szólaltatta meg az aggodalmat. De feléje fordulnak azért is, mert elsősorban az ő szavaiból kicsendülő őszinte féltés, a megbecsülés, melynek különösen a cikk utolsó sorai adnak kifejezést s az egész írás nemes komolyságú alaphangja – tették kötelességünké a nyílt és szembenéző feleletet.

Kilenc véleményt vonultatunk fel két sorozatban (*Benedek* Elek, *Berde* Mária, *Kós* Károly, *Makkai* Sándor; – *Molter* Károly, *Reményik* Sándor, *Spectator*, *Szentimrei* Jenő, *Tabéry* Géza).

Megszólaltatjuk a tradíció régi emberét s nem vonjuk meg a szót az Adyn-túli irodalmi nemzedék gyorsabb és kötetlenebb haladási ütemet sürgető képviselőjétől. Bizonyosak vagyunk benne, hogy a mélybe néző szem így is megtalálja a feleletek alján a megnyugtató lényegét: nem lehet veszedelem a magyar irodalom jövődjé számára egy olyan sorsszerűen természetes irodalmi alakulás, mely a régi magyar hagyomány-kincsbe Erdély kiegyenlítő és haladó erejével be tudja építeni a megtermékenyítő új tradíciót.

BENEDEK ELEK:

„A magyar nyelv csak egy irodalmat bír el, két irodalom két lelket teremthet”. Ebben tökéletes igaza van *Ravasz* Lászlónak. De hol a kételkedés? Odaát, szerinte, nincs veszedelem. Ott „az új irodalom beleigazodik az ezeréves fejlődésbe”, ellenben „Erdélyben hiányzik az ősi kötőerő, emiatt túlságosan nagy elhajlással indulhat meg a további fejlődés”. Nincs meg az ősi kötőerő! Hol van, ha Erdélyben nincs? Felvonultassam az ősi kötőerő erdélyi hőseit? *Mikes Kelemen* (a széppróza úttörőjét), *Apáczai Csere Jánost*, *Bod*

Pétert, a két *Bolyait*, *Jósikát*, *Keményt*, *Wesselényit*, a két *Szász Károlyt*, *Gyulait*, *Brassait*, *Krizát* stb. stb. Erdélyi irodalom? Nincs erdélyi irodalom! De vannak Erdélyben nyomorkodó írók igen szép számmal, akik tengődnek, mint *Thököly kurucái* s ebben a nagy tengődésben új hangokkal, új színekkel gazdagítják a nagy magyar irodalmat, amiről, fájdalom, ma még igen felületes az ismeretük magyarországi író társainknak. Hogy itt gyorsabb a fejlődés? Mindig is az volt. Erdély, a vallásszabadságnak, a gondolat-szabadságnak a klasszikus földje, mindig előbbre járt a fejlődésben, de jelent-e ez

kettészakadást? Én „világnézeti meghasonlásnak” komoly jelét nem láttam Erdélyben. De ha Ravasz a veszedelmes szakadék példájaként állítja elénk a XVI. és XVII. század magyar irodalmának protestáns és katolikus irodalomra való széttagolódását s kétlelkűséget vél látni az erdélyi irodalomban, csudálom, hogy éppen most szervezte újra odaát a Protestáns Irodalmi Társaságot, amelynek újraszervezésében a katolikus Szent István akadémia ellensúlyozását látják sokan, holott ő nyilván nem szándékozta ezt. Nekünk nincsenek felekezeti irodalmi társaságaink, itt nincs kétlelkű irodalom, ellenben híven őrizzük a haladó szellemű hagyományokat s ha ezen az úton tovább haladunk, ez éppenséggel nem jelenti a nagy magyar irodalomtól való elszakadást.

Annyira nem, hogy igazán hálásak lennénk, ha magyarországi testvéreink megajándékoznának az olcsó kiadású magyar klasszikusokkal.

R. BERDE MÁRIA:

Ravasz László cikkével érdemlegesen foglalkozni csak beható, tételről-tételre haladó feleletben tudnék, annál inkább, mert több elvi állítását magamévá nem tehetem.

Megragadom hát kizáróan a cikknek azt a részét, amely a mai és jövőbeli erdélyi irodalom kialakulását illeti, mert ebből a jelenért és a jövőért való őszinte aggodalom szól hozzánk. – És kérдем:

Hol, kiknél, miben látja Ravasz László az irodalmi schizmát *már a mai* erdélyi és magyarországi irodalom között? – Vajjon Magyarországon *az egész új* irodalom beleigazodik-e az ezeréves fejlődésbe? Viszont Erdélyben hiányoznék *az ősi kötőerő*? Erdélyben, amely annyiszor volt hordozója, sőt utolsó megtartó menedéke a magyar gondolatnak! – Aztán: módjukban áll-e az erdélyi költőknek, íróknak változtatni, földrajzi és történelmi adottságokon? Belekényszerítve a sors által az új helyzetbe, az új feladatokba, nem természetes-e, hogy bizonyos fokig determinálódnak irodalmi megnyilatkozásaik is? Másfelől nem kellene-e, hogy éppen tiszteletet parancsoljon a tett, hogy

az erdélyi szellem meg tudta teremteni a maga létalapjait az új viszonyok közt, az ősi talajt el nem veszítve láb alól? –

Nem két irodalom teremt két lelket, hanem kétféle lélek kétféle irodalmat. És csudálkozom Ravasz Lászlón, hogy vérbeli erdélyi létére ennyire félreismerni látszik az erdélyi lelket! Mondhatná-e különben, hogy ma már két irodalom van, egy erdélyi és egy magyarországi és fennakadhatna-e azon, hogy „az új” jobban hódít nálunk, Erdélyben? Nem tudná-e, hogy életrealitásunk próbája az, hogy nem menekülünk a multba, hanem bátran arcába nézünk a jelennek! Mert senki nem ad módot nekünk itt, hogy ne vegyünk tudomást a máról. (Egyébként, hogy mi az az „új”, azt Ravasz László nem határozza meg világosan.) És itt, ennél a kérdésnél ne felejtse el senki, hogy ezt az irodalmat nem a fényűzés teremtette, hanem az életszükség, mint a szellemi életnek hosszú éveken át való egyetlen megnyilvánulási formáját és hogy ez az irodalom vagy ilyennek született, születhetett, amilyen, vagy semilyenek. Különös dolog a testvéreink részéről: nem a születésnek örvendezni, hanem minduntalan keresgélni a kivetni valót az újszülötton. Ha schizma fenyeget, úgy a fullánkos vagy felületes megítélés az, amely az erdélyi kedélyeket netán külön utakra, vagy elzárkózásra szorítja. Az igazi támogatás, amelyet Erdély joggal elvárhatna, az volna, ha elsősorban *jobb szemlértéket* mutatnának odakint és az igazi erdélyi értékeket meg tudnák végre különböztetni a félértékektől és a szerencsés dilettánsoktól. De ahogy ez az irodalom minden támogatás nélkül valósult meg, úgy, minden félreismerés mellett is: mi megyünk előre a hitben és eleven tudatban, hogy az a génusz, aki Erdélynek mindig megsugalmazta a bölcs és megtartó utakat, ismét megnyilatkozott értünk, bennünk; hogy amikor elvesztettük fejünk felől a régi eget: ugyanakkor meg tudtuk találni kötelességeinket.

KÓS KÁROLY:

Valamikor egy magyar kultuszminiszter bizalmas rendeletet adott ki az iskolák számára. A rendelet egyszerű és ért-

hető volt: „Erdély” fogalmának helyettesítésére ezentúl földrajzi vonatkozásban „*délkeleti felföld*”, politikai vonatkozásban „*Királyhágón túli kerület*” meghatározás szolgáljon.

E furcsa rendeletet annak idején alig vette észre valaki és most az juttatta eszembe, hogy Ravasz László püspök úr kénytelen megállapítani, – és ezt bizonyos szempontból fájdalmas aggodalommal teszi, – hogy debizony: *van erdélyi irodalom*.

Mi pedig nemcsak reméljük, de hiszszük is, hogy Erdély *van* a szellemi élet minden vonatkozásában. Az erdélyi embert minden vonatkozásban determinálja ez a föld, melynek nem ok nélkül van különvált, egyéni multja a história bizonyítása szerint.

Ha tehát ma az erdélyi magyarságnak a szépirodalomban kifejezett, nem is egészen egy évtizedes termelése kétségtelenül megkülönböztethetően más színű és más ízű, mint a magyarországi irodalmi termelés, akkor ennek oka nem az, hogy erre a különbözőségekre szükség van, hanem az, hogy ez másképpen nem lehetséges. Van erdélyi psziché, mely nem az erdélyi magyarság privilégiuma, de predesztinációja az erdélyi németiségnek és románységnek is. És ezen sem a multban nem változtathatott, sem a jövőben nem fog változtathatni semmiféle miniszteri rendelet, avagy emberi parancs.

Hogy az imperium-változás előtt (és circa 1868 óta) ez nem volt a magyarság köztudata, hogy akkor nem volt szó erdélyi irodalomról, tehát erdélyi szellemről sem, annak csupán az az oka, hogy az akkori magyarországi centralizáló kulturális és gazdasági politika lehetetlenné tette az erdélyi termelést és Erdélyt egyszerűen kultúr-fogyasztásra szorította.

Akaratunkon kívül való okok következtében tíz esztendő óta termelni kényszerültünk és hogy az erdélyi föld ugyanabból a magból kinőtt fán *más* gyümölcsöt nevel, mint a magyarországi (helyesebben budapesti) föld, azon segíteni akkor sem tudnánk, ha nagyon akarnánk. Mert ez *így* természetes, tehát így is helyes és jó.

Mi tehát nem vitázunk. Mert dolgoznunk kell, termelnünk kell úgy és azt,

ahogyan tudunk és amit lehet. A többit pedig reabízzuk arra az Uristenre, aki Erdélyt és benne minket minden környező más földeknél és más népeknél néhány száz méterrel magasabbra plántált ide és ezt a mi kis országunkat ezenfelül mindenfelől nagy-szép hegyekkel kerítette be. Ebbe muszáj mindenkinek belenyugodnia...

MAKKAI SÁNDOR:

Ravasz László Irodalmi schizma című cikkében a következő gondolatok keltenek bennem visszhangot: 1. A régi és az új, a fiatalok és öregek irodalma élesen elvált és szembekerült egymással s fokozza a nehézséget az, hogy Erdélyben nagyobb erővel érvényesül az új, mint Magyarországon. A tényt elismerem, de nem látom benne az irodalmi schizmát a magyarországi és erdélyi irodalom közt. Nincs két magyar irodalom, hanem itt is, ott is ugyanaz a magyar irodalom megy át egy nagy *válságon*, mely szerintem a szükség-szerű *megújulás* folyamata. E válság főkérdése az irodalmi *tradíció* érvényesülésének mikéntjében rejlik. A „régí” fölfogás *utánoz*, az „új” *feldolgoz* és *aktualizál*. Hogy Erdélyben inkább, sőt szerintem hovatovább csakis az „új” érvényesül, én azt Erdélyhez illőnek és méltónak tartom: mindig előljárt s életösztöne most is megérezte, hogy létharcában a „réginek” pusztá utánzásából nem élhet meg. Magyarországon is az „új” adhat csak életformáló erőket, annál is inkább, mert a „régí” utánzóí, sajnos, messze elmaradnak értékben a mesterektől.

2. Magyarországon az új beleigazodik az ezeréves fejlődésbe s epizóddá lesz, míg Erdélyben hiányzik ez az ősi kötőerő s nagy elhajlás fenyeget. – Feltétlenül kívánatosnak tartom, hogy ott is, itt is, beleigazodjék az irodalmi fejlődés az egységes magyar irodalom lelki és szellemi közösségébe, mely független a politikai szétválasztottságtól. Nagyjelentőségű dolognak tartom, hogy Ravasz László ezt a beleigazodást a magyarországi „új” irodalomra nézve biztosítottak látja, mert ez azt jelenti, hogy ő az „öregék” minden tiltakozása dacára tisztában van vele,

hogy Ady, Móricz, Babits, Szabó és a többiek mély gyökerekkel kapcsolódnak bele a magyar irodalom történeti szellemének egységébe s „epizódjuk” nagyjelentőségű hulláma lesz a „tengernek”. De nem értem, hogy miért vonja kétségbe ugyanezt az erdélyi új magyar irodalomra nézve, mégha ezt a hullámot kisebb jelentőségűnek tartja is? Hiszen a különbség csak annyi, hogy itt az *írók* egyöntetűben és tudatosabban kapcsolódtak bele az „új” által a „régibe”, mint ott. Itt súlyos tapasztalatok és történelmi kényszer folytán kellett saját sorsunk, népünk és problémáink felé fordulnunk és saját irodalmunkat megteremtőnk, de nem *kötőerő* nélkül. Azt hiszem, a kötőerő itt legalább is annyira megvan, mint ott. Ez a kötőerő Erdélynek, a mi szülőföldünknek és hazánknak drága földje, történelme, az erdélyi lélek és az erdélyi sors. Azt hiszem, ezek a tényezők nem a legdicstelenebb szerepet vitték a magyar nemzet történetében sem! *Elhajlás* talán csak abban az értelemben várható, hogy az erdélyi magyar irodalom nem lehet többé lesajnált és felfricskázott kis vidéki inasa a Kisfaludy-Társaságnak és a Magyar Tudományos Akadémiának, minden tiszteletünk mellett sem, mellyel nekik adózunk. Az erdélyi magyar népnek megvannak a maga súlyos kérdései: ezekre kell felelnünk s ehhez sablont és kliséket nem fogadhatunk el. Nem, mert ezt maga a nép nem fogadja el, hatástalanná válna ránézve. De azért nem kell féltetni a mi irodalmunkat: legfennebb még magyarabb lesz.

3. A magyar klasszikusokat olvasni, ápolni, terjeszteni kell Erdélyben. Nagyon igaz. De csak a *klasszikusokat!* Értsük meg, hogy ez az a pont, ahol az irodalmi schizma *látszata* fölmerült. Az erdélyi magyar írók nem hajlandók klasszikusoknak tekinteni az „öreg” *utánzókat*, hanem Csokonai, Vörösmarty, Arany, Petőfi, Katona, Madách, Jókai és Kemény

után egyenesen Adyban látják a láncszemet, akin át az ezeréves egységbe kapcsolódnak. Így hát kihullatnak néhány *jelenlegi klasszikust* s ez a schizma. Ravasz László természetszerűleg konstatálja, hogy nálunk a magyar irodalom iskolai tanítása nem lehet olyan intenzív, mint Magyarországon. Tényleg így van s éppen ezért kénytelenek vagyunk kritikát gyakorolni afelett, hogy a „legnagyobbak” révén ne terheljük agyon ifjúságunkat felesleges dolgokkal. De azért mindent el fogunk követni, hogy „a legnagyobb magyarok alakjai el ne halványodjanak az új sarj emlékezetében”. Szellemi és kulturális egységünket, lelki közösségünket csakis a legnagyobbak által óhajtjuk megtartani nemzetünk géniuszával.

4. Magas mértékű kritikát az erdélyi irodalommal szemben! Teljesen egyetérték ezzel a követeléssel. Dicsérgetést nem kérünk, nem várunk, lekicsinylésnek tartánánk. De szívesen vesszük, el is várjuk a magas mértékű kritikát. Csakhogy a mérték magas legyen ám, ne „löhátról”, hanem nagy lélekből fakadt! Néhány mai „klasszikus” kissé szégyent hozott, már ezen a téren a magyarországi irodalomra. Igen helyénvaló volt a Ravasz László komoly figyelmeztetése: Erdélyt Erdélyből értsük meg és ne a saját frázisainkon át. Aranyszavak, melyeket ha odakünn megszívlelnék, sohasem kell félniök az irodalmi schizmatól.

Irodalmunk talán sokban „tiszavirág-életű”, „önképzőkörös”, „kalendáriumos”; sőt „ponyva”, de amint mondatik, sok csodája virul közte a magyar léleknek... Egyet biztosan tudunk: hogy kik vagyunk és mi a kötelességünk. Lappang bennünk némi sejtelem arról, hogy tanulsággal is szolgálhatunk egy felettebb szükséges új magyar öntudat tekintetében. Mi ezen az alapon hiszünk a magyar irodalom eltéphetetlen egységében és törhetetlenül dolgozunk érte.

ERDÉLYI ÍRÓK A MAGYAR IRODALOM EGYSÉGÉRŐL (II)

MOLTER KÁROLY:

Az ezeréves magyar szellem eddigi egyszerűltének, a száz éve nagykorú pesti irodalomnak tízéves öccsét, az új erdélyi irodalmat különösen érinti, hogy születése után, mikor is a nemzet-anya halálos veszedelemben forgott, ilyen hamar féltik szakadár-szándéktól. Szerencsére ezt a féltést Ravasz László fogalmazta meg, az Erdélyért szépen álmodó magyar, akinek aggodalmára örömet keressük a komoly, megnyugtató szót. Sokszor ugyanis nem jó érzéssel olvassuk jól, vagy rosszul informált nagyjaink ideküldött izenetét, valahányszor ezek néha még tíz percig is ráérnek, hogy interjúban féltsék tőlünk, itt író fiaitól, Erdélyt. Sőt akadt olyan átbeszélő, felnőtt nagyság is, aki Toldi Györgyöt juttatta eszünkbe, mikor az Lajos királynál féltette Miklóst, hogy elzúllik az apai háztól.

Szakadás? Nem. Inkább elkülönítés, mely sohasem lesz elkülönülés. S a schiz-

ma veszedelme? Mikor majd mindenik erdélyi író az egyetemes magyar műveltség olyan, amilyen gyermeke? Aki a fronton van, harci erejét csak a multban gyűjtötte, de tetteit, a defenzíváját csak a jelen határozhatja meg és a közeljövő irányíthatja. Ravasz a klasszikum, tehát a nemzet zászló-színeinek megkopásától félti Erdélyt, holott életre-halálra vívott küzdelmek hevében senki sem gondol a közösség örök jelképeire, melyek alá tartozik. Csak egy pillantás a két irodalmi árnyalatra: az erdélyi nemzetibb. Talán ebben áll éppen az ujsága. Igaz, hogy a nemzeti hagyományokat szüksége szerint eleveníti föl és azokból a boldog, nagy Magyarországon kissé porlepte igazságokat hasznosít: Petőfit, Széchenyit, Eötvöst és Kossuthot, Adyt, újabban Irányit és Mocsáryt idézgeti szokatlan és frissen ható igékben, mély hálával e roppant váteszek előrelátásáért.

Hogy az erdélyi irodalom oka-e, vagy fokozója-e az irodalmi schizmának? Gott-

fried Keller, a svájci német, vagy Grillparzer, az osztrák-német, aligha vették volna jónéven e kérdést. Zsenijük méreteit leszámítva úgy írtak németül, ahogy az erdélyi magyar írók magyarul: ki ahogy tud. Hogy a kisszámú magyarság nem bírja el ezt a kis árnyalati különbséget? Hátha éppen követeli mai nyomorúságában? Hiszen a politikában olyan dolgokat követel és bír el – – – Svájc és Ausztria elkülönültjeitől tanulhatunk: hogy kell enyhíteni, sőt lélekben eltörülni a politika-okozta szakadást. Az erdélyi román író-iskoláról itt azt tanítják az iskolákban, hogy az volt a román nemzeti irodalom felvirágoztatója. És Apácai Csere János, Gyulai Pál és a Bolyaiak, Kemény Zsigmond; van-e ezeknél odaát klasszikusabb mementó?

Naponként, óránként tanuljuk meg itt, idegeink és betevő falataink figyelmeztetnek: a létküzdelem nemzeti küzdelem. A nemzeti fájdalom jólétben politikát termel az agyakból, de szenvedésben költészetet gyűjt a szívekből.

Ez a költészet pedig csak új lehet. Különben nem költészet, hanem hatástalan szellemi kérődzés, melyet a mai Erdély népe el se fogadna már. Hálásak vagyunk Ravasz Lászlónak, amiért az érintkezést sürgeti a nagy magyar írókkal. Ezt azonban odaát kell keresni, megkezdeni és lehetővé tenni, érthető okokból. Nézzék meg: valóban újak vagyunk-e? Hátha ami jó bennünk, az nem is új? És mondják meg, ha: ami rossz bennünk, az nem régi. Kritikát kérünk odaát s nem vállveregetést! Erdély előbb hallott Descartesról, mint Magyarország, csuda-e, ha ma kétkedőbb, világosabb és szociálisabb itt a szegénnyé leszorított egész magyarság szelleme? Csak szegényen lehet újat, jobbat remélni. A gazdagot a lélek elfekvése fenyegeti.

REMÉNYIK SÁNDOR:

Ravasz László mélyen járó, de túlzottan aggodalmas hangú cikkére megjegyzéseim a következők:

Irodalmi schizma alatt Ravasz püspök megfogalmazása szerint a magyar irodalomnak mély és kibékíthetetlen természetű

meghasonlását, illetőleg ennek fenyegető veszedelmét kell értenünk. Ő látja ezt a meghasonlást a mai magyar irodalmi életben s különös hangsúllyal mutat rá, mint egészen új jelenségre: Erdély s az itt kialakult irodalom szakadár voltára. „Magyarországon az új irodalom beleigazodik az ezeréves fejlődésbe... míg Erdélyben hiányzik ez az ősi kötőerő...” Ime egy mondat, melynek éle és határozottsága méltán megdöbbenhet mindnyájunkat, akik ennek az új erdélyi magyar irodalomnak valamennyiben munkálói vagyunk. *Miféle forrásokból táplálkozik a mi új irodalmunk:* ezt a kérdést kell tisztáznunk, hogy válaszolhassunk: szakadárrok vagyunk-e, vagy sem. Érzésem szerint mi itt két forrásból merítettünk, mióta a történelem óriási árnyékában nőni és virágozni próbálunk. Egyik forrásunk kétségtelenül a *huszadik század új magyar irodalma*, az összeomlás előtti Magyarország nagy szellemi termelése. Ennek kiváló reprezentánsai nagy részben ma is működnek a mai Magyarországon: az Ady-generáció tagjai. Schizma volt-e az ő forradalmuk? Ha schizma volt: nekünk is vállalnunk kell a szakadárságot, mert tudatosan, vagy öntudatlanul, de bizonyos, hogy sokat tanultunk tőlük. Csak-hogy mi itt nem tartjuk azt a forradalmat lényegében tradíció-ellenesnek s főképp nem tartjuk lázadásnak a magyar nemzeti szellem ellen. A politikai forradalmak egészen más elbírálás alá esnek. Mint Ravasz maga bizonyítja, Magyarországon sem tartják már általában kibékíthetetlennek azt a forradalom-támasztotta irodalmi ellentétet. Hiszen maga mondja: „Magyarországon az új irodalom beleigazodik az ezeréves fejlődésbe.” Hát miért hiányoznék éppen Erdélyben „az ősi kötőerő?” Annál kevésbé hiányozhatik, mert másik kútfőnk *a saját életünk*, részben az ősi erdélyi mult, részben jelen viszonyaink különössége. Mind a kettőben éppen elég édes és keserű megtermékenyítő erő rejlik, de egyik sem alkalmas arra, hogy a magyar nemzeti szellemmel szemben tegyen szakadárrá. Ez a kútfő *a mélyebb*. Ebből a kútfőből fakadnak újabban Erdélyben a történelmi regények, innen buzog, néha még zavaros erővel, de

mindinkább tisztulva, a székely lélek még feltáratlan egész csodálatos világa. Ha ez szakadárság, akkor schizma és lázadás volt a magyar nemzeti szellemmel szemben Erdély egész történelme, önálló politikai multja. De nem volt az a mult és nem az a jelen sem.

SPECTATOR:

Erdély sorsfordulatának eljövetele előtt is lappangott a külön erdélyi művész-érzék, alig sejtett színeződés a magyar szellemiségben, mint többszázados élet-sorsnak természetes továbbregése, mert a lelki unió nem haladt egészen párhuzamosan a politikai egyesülés ütemével. Az a kérdés: kiáltató veszedelemmel fenyeget-e a schizmatikus kényszer? Nem. A szakadás akkor veszedelem, ha a halál szolgálatában egymás ellen uszítja a feleket. De a magyarság irodalmi sors-tagozódása éppen az életbiztosítás, az élet-célzat érdekében történik a korszerű általános emberinek szolgálatával kapcsolatosan. Külön menetben vonul az egy- és nem kétlelkű magyarság, hogy a döntés előtt szorosan egymás mellé jusson, de természetesen időszzerű fegyverekkel. Fel kell hagyni a páni félelemmel. A sors árkot vonhat a két magyar irodalom közé, de szakadékat nem teremthet. Az erdélyi irodalom nem vértagadó, nem áruló és nem két lelket akar. Megőrzi a nyelv-egység fő alkatát, tiszteli a magyar irodalmi klasszicizmus minden kincsét és meg fogja becsülni az új értékeit is a becsületes és igazságos paritás alapján. Az érdeklődés felcsigázása az erdélyiség iránt, a folytonos és termékeny bírálat – a szakadatlan és meleg érintkezés biztosításával – csakugyan kitűnő módozatnak látszik a mesterséges eltávolodások gátlására.

Kétségtelen, hogy az „új” jobban érvényesül Erdélyben, ahol a Széchenyi eszméi először derengtek az Apácai fájdalom lelkében, ahol Martinuzzi nyomán az erdélyi fejedelmi politika korán látta meg az újkorban az európai és magyar összetartozandóság nagyvonaluságban való mellőzhetetlen és gyakorlati számbavételét. A súlyos politikai és gazdasági füg-

góságban természetes menedékünk a lelki szabadság és szellemi elfogulatlanság. Nem engedhetjük meg magunknak a polgárháború fényűzését; száműzve az állami és nemzeti szabadság paradicsomából meg kellett teremtenünk minden fegyver és minden harcos szabad lehetőségét. Az erdélyi hagyomány öregebb, mint a magyarországi, melyen most odaát a társadalmi, irodalmi, állami élet alapszik. Talán Svedenborg mondta, hogy a más élet, más világ törvényei fordítottak, azért a legöregebb angyal a legfiatalabb. Erdély ódonága most a fiatalnak és újnak természetes védője, mert más világban más törvényeknek és más eszközöknek kell hódolnia, anélkül, hogy megsemmisítené azt, ami és aminek maradnia kell.

SZENTIMREI JENŐ:

A magyar irodalom éppúgy válságon megy keresztül napjainkban, mint bármely más európai nép irodalma. A világháború és az azt követő békék megrendítették a szellemi és világnézeti alapokat, melyekre az elmúlt század, sőt a mai századunk első évtizedeinek kultúrája is épült. Fokozza a válságot a technika néhány hirtelenül tömeg-befolyásoló hatalommá emelkedett vívmánya, aminők a rádió, a mozi, a beszélőgép és a repülőgép, amelyek mind nagyobb összefüggések megérzése felé terelik a lelkeket. A Ravasz László tételét inkább úgy lehetne megformulálni, hogy gyökeres szakadás készül a XIX. és a XX. század embere között, amit azonban nem lehet egészségtelen tünetnek tekinteni, aminthogy a világ művelődéstörténetében sem voltak egészségtelenek azok a stilusképző fordulók, melyek az ókereszténység, vagy a renaissance művészetét kivajudtatták az emberiséggel.

E veszedelem – ha veszedelem? – felidézésében nem, de fokozásában hála istennek részes az erdélyi irodalom is. Nem tiszteli a budapesti bemohosodott irodalmi társaságok tekintélyeit, inkább megkísérli – de az igazi írónak és az egészségesen fejlődő irodalmi életnek ez önmaga iránti kötelessége is – a maga lábán járást, a maga életértékeinek a sa-

ját hangján való kifejezését. Ha ez bűn, akkor csak az epigonoknak van létjogosultsága e földön.

„Az új nagyobb erővel érvényesül Erdélyben” – írja Ravasz László, de bár még jobban érvényesülne. Ez alatt az „új” alatt, mint Berzeviczy Albert legutóbb elhangzott elnöki megnyitójában kivonatos ismertetéséből értesülök, a Ravasz irodalmi köreiből az Ady-hatást értik. Ez irányban valamivel meg kell nyugtatni a budapesti aggódókat. Az Ady-hatás szűnőben van Erdélyben. Csúpan néhány közvetlen kortársa nem tudta levetkőzni még. A többség – horribile dictu – túlhaladta Adyt és még újabbat akar. A saját korának akar kifejezőjévé válni, nem a tegnapiak és a tegnapielőttiek.

Hogy ennek mi az oka?

Nálunk szerencsére nincsenek állami-lag bejegyzett hivatalos irodalmi tekintélyek. Akik voltak, szépen elpályáztak innen, mert úgy látszik, a „magyar állam”-ból jobban szerették az „államot”, mint a „magyart”, a saját magyarságukat, a mindnyájunk magyarságát. Mi, árva fejűnkre, itt maradtunk tekintélyek nélkül. S mert ennek szüksége mutatkozott, csináltunk a magunk szűkebb körének mulattatására olyan irodalmat, amelyet éppen tudtunk. Vadon nőttünk fel, mint a réti farkas, de felcseperedtünk sok nyomorúsággal így is. Ugy látszik, annyira nőttünk már, hogy Budapestről is méltóztatnak észrevenni minket s nosza mindjárt vissza akarnának dugni az iskolába, jó öreg klasszikusokat biflázni és majmolni. Nekünk persze tízesztendős öreg fejjel – a rádió korában tessék ezt a tíz esztendőt megszámitani! – nem nagyon akaródzik visszabújni az oskolapadokba. Látunk már a magunk szemével, el tudjuk mi olvasni, amit így magánszorgalomból még meg kéne tanulnunk. A kötelező olvasmányokon túl vagyunk már, nem kérünk többet belőlük. Erre ők azt mondják: schizma. Erre mi azt feleljük: élet. Ők a magyarságunkra próbálnak apellálni, de nem gondolják meg, hogy Budapesten mégis csak könnyebb magyar-nak lenni, mint Kolozsvárott.

TABÉRY GÉZA:

Nem irodalmi schismáról van szó, hanem történelmiről. Bármily elvonatkozott legyen is a művészet az élettől, bármennyire égiesített realitás is az artisztikum, mégis csak a való mása az. Valóság pedig, hogy kilenc esztendeje lényegesen más életet s lényegesen más környezetben él a magyarországi, mint az erdélyi magyar nép. Igazi író pedig egyéni adottságai szerint lehet vaskapcsokkal, vagy hajszálerekkel fűzve nemzete végzetéhez: – *e fátumtól szubsztanciálisan sohasem függetlenül lehet el.*

Ha a ma erdélyi irodalma nem különböznék a magyarországitól, ez azt jelentené, hogy az erdélyi író hazug irodalmat művel, levegőtlen klisé-irodalmat. Tö-lunk ösegeszségének a jele, hogy külön színeinket ma már csak a vak nem látja meg. Viszont ugyanakkor érzélgés nélkül be kell látni azt, hogy e külön-színeket nem az irodalom gyöngyöz-te ki magából, hanem okozta az a csaknem geológiai rázkódás, amit úgy hívunk: – Trianon.

Az erdélyi irodalom ellenségei gyakran kicsinyítenek bennünket azzal az elinté-zéssel, hogy mi csúpan trianoni irodalmat művelünk. E jelzőben való részességemet magam részéről mindenkor emelt fővel vállalom. Számomra az erdélyi, vagy ha úgy tetszik: trianoni irodalom művelése oly kötelezettség, mely ezer nehézségei közepette a magyar toll leghősiesebb feje-zetének kereteibe rekrutálja be a mi fájdalmas, sokszor még naiv, de mindig hívő erdélyi magyar írónemzedékünket. Ne féltsen bennünket senki odaát és főleg ne féltsen tőlünk a magyarságot senkise.

Egyházi ember aggodalmi váltották ki az „Erdélyi Helikon” ankétját az irodalmi schisma kérdésében. Illik, hogy testa-mentomi példával, Lukács evangéliumá-nak szavaival simítsuk el ez aggodal-makat.

„Mártha asszonynak vala egy testvére, Mária, ki is Jézus lábainál ülve hallgatja vala az ő beszédét. Mártha pedig foglalatos volt a szüntelen való szolgálatban, elő-állván azért monda: Uram, nincs-é arra gondod, hogy az én testvérem magamra

hagyott engem, hogy szolgáljak? Felelvén pedig monda néki Jézus: Mártha, Mártha szorgalmas vagy és sokra igyekezel, de egy a szükséges dolog és Mária a jobb részt választotta, mely el nem vétetik tőle”. Bizonyos, hogy a magyarországi írók a jobb részt választották, melynek szerencsésebb lehetőségei tőlük el nem vé-

tetnek. Mi erdélyiek magunkra hagyatunk, hogy márhai primitívsséggel szolgáljuk az irodalom krisztusi feladatait.

De, hogy e különbség miatt épúgy testvére ne lehetnének a magyarországi irodalomnak, mint Mártha a Mária testvére volt, arra vonatkozólag az evangéliumban sem találok támpontot ezidőszerint.
